

О.В. ПОЛУЛЯХОВ

Національний університет внутрішніх справ

УДК 343.1+176.5

ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Показано становлення та шляхи вдосконалення методики розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми.

Протягом XIX-XX століть світова спільнота неодноразово намагалася викоринити таке негативне явище, як торгівля людьми. При цьому самий розвиток міжнародно-правового співробітництва в боротьбі з торгівлею людьми починався без чіткого визначення поняття рабства та работоргівлі [1, с.212].

Сьогодні заборона торгівлі людьми передбачена багатьма універсальними та регіональними міжнародними документами: статті 4 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 року [2]; статті 2 та 4 Декларації про викоринення насильства щодо жінок від 20 грудня 1993 року [3], Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи 1325 про торгівлю жінками та примусову проституцію в державах-членах Ради Європи від 23 квітня 1997 року [4] та інші.

Слід зазначити, що сама концепція правової держави завжди пов'язується, перш за все, з ідеями природних невідчужуваних прав людини, їх визнанням, повагою та охороною з боку держави. Конституція України [5] у розділі II вперше закріпила достатньо широкий та різний за своїм змістом перелік означених прав людини, серед яких головне місце займає право на свободу.

Сьогодні проблема торгівлі людьми стала дуже актуальною та набула міжнародного масштабу, тому багатьма юристами вона розглядається саме як злочин міжнародного характеру [6, с.124; 7, с.142].

Значну увагу в останні роки було приділено цим питанням і в галузі кримінального права. Так, в Росії цьому напрямку присвячені як окремі наукові публікації, так і підручники, навчальні посібники та науково-практичні коментарі до Кримінального кодексу таких вчених, як Х.М. Ахметшин, В.Б. Боровиков, С.В. Бородін, Л.Д. Гаухман та інших. У 2000 р. О.І. Мілевським у Москві була захищена кандидатська дисертація з теми "Кримінально-правова боротьба з торгівлею неповнолітніми" [8].

В Україні цими питаннями займалися Н.О. Гуторова, В.Б. Харченко, А.М. Орлеан та інші. У 2000 р. в Києві В.О. Івашенко була захищена кандидатська дисертація з теми "Кримінологічні та кримінально-правові аспекти боротьби

з торгівлею жінками та дітьми" [9], де розглянуті, зокрема, й ознаки складу злочину, передбачені ст.123¹ Кримінального кодексу 1960 р.

Слід також визначити, що одним із основних практичних засобів, які сьогодні дозволяють правоохоронним органам ряду держав боротися з кримінальними організаціями, пов'язаними з торгівлею людьми, є саме відпрацьована методика розслідування таких злочинів. Але при значній поширеності в Україні випадків торгівлі людьми, як не прикро це визнавати, єдиний механізм взаємодії щодо запобігання торгівлі людьми, як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях, досі відсутній.

Виходячи з цього, метою статті є дослідження проблем розслідування кримінальних справ, пов'язаних з торгівлею людьми.

Для досягнення мети були поставлені такі задачі:

- проаналізувати механізм розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми;
- провести аналіз недоліків, які виявляються при розслідуванні злочинів цього виду

Для України актуальною є проблема насильства по відношенню до жінок - торгівля людьми та проституція вже мають діючий, відпрацьований, організований механізм, в якому беруть участь злочинні організації. Цьому, в деякій мірі, не перешкоджає слабка законодавча база, бо при розслідуванні кримінальних справ стає очевидним, що сама диспозиція ст.149 Кримінального кодексу України достатньо складна; породжує й різне тлумачення ознак складу як у наукових, так і практичних працівників¹. Це викликає певні труднощі з:

- 1) виявлення,
- 2) документування,

¹ Як відзначають у своїй спеціально підготовленій запитом Міжнародної організації міграції доповіді Р. Хавеман та М. Війерс, зокрема існують труднощі при тлумаченні ряду понять як "продаж", "інша платна передача людини", "сексуальна експлуатація" [10, с.13. 62-64]. До того ж є й інші роботи [11, 12].

- 3) розслідування;
- 4) збору доказів.

Так, у справах, пов'язаних з торгівлею людьми, перш за все, треба виявити злочинну організацію та професійно зібрати докази з відповідальності усіх членів організації, в тому числі, й організаторів, підірвати економічну основу злочинної організації, виявити корумповану основу злочинної організації та злочинні стосунки з корумпованими урядовими організаціями.

Під час розслідування злочину потерпілий, який залучений до кримінальної справи, повинен бути проінформованим про юридичну процедуру та всі пов'язані з нею дії і наслідки. Опис подій повинен мати хронологічний порядок та містити деталі, дати, опис осіб, пов'язаних зі справою, свідків, опис подій, як їх бачить потерпілий. При цьому особливе значення мають допити та пред'явлення звинувачення особам, які пов'язані з торгівлею людьми.

Слід зауважити, що до відповідальності, як правило, притягаються рядові члени злочинної організації, і використання ними висококваліфікованих, але не дуже принципових адвокатів – є одним із важких слідчих та етичних питань. Часто навіть документування членів злочинних організацій на внутрішньому чи міжнародному рівнях не є підставою для їх затримання.

Певні труднощі викликають культурні, расові чи гендерні упередження представників влади, брак співчуття від представників влади інших держав, які бачать у жінці лише нелегальну іммігрантку чи правопорушницю.

Тому актуальним у подоланні зазначених проблем та труднощів є розробка та використання новітніх методик з розслідування цього типу злочинів.

Допити підозрюваних у торгівлі людьми повинні проводитися після ретельної підготовки, виходячи з наявних даних про конкретні дії кожного з причетних до скоєння злочину осіб, їх безпосередньої ролі у злочинній діяльності груп, з урахуванням вже задокументованої оперативної інформації. При проведенні таких слідчих дій з підозрюваними, які заперечують свою причетність до вчинення злочинів та відношення до злочинного угруповання, досить важливо не дати злочинцям можливості правильно зорієнтуватися у тому обсязі інформації, яким володіють правоохоронні органи.

Під час проведення слідчих дій необхідно акцентувати увагу не тільки на обставинах вчинення злочинів відносно потерпілих, які допитувалися, але й інших осіб, про яких відомо, що вони також постраждали внаслідок злочинної діяльності: їх разом вивозили за кордон, примушували до зайняття проституцією. Йдеться про встановлення не тільки анкетних даних осіб: як правило, потерпілим відомі лише імена або прізвища співвітчизниць, інколи – регіон України, в якому останні мешкали до вивезення за кордон, але й їх особистих прикмет, часу та способу перетинання державного кордону, місць, де вони вимушені зараз працювати, дані про злочинців, іноземних посібників тощо.

Особлива увага звертається також на дані про осіб, які будь-яким чином причетні до вербування потерпілих, їх

вивезення за кордон.

При цьому визначаються такі шляхи:

1. Незаконне вивезення за кордон, тобто нелегальна міграція

2. Сформлення необхідних документів “працевлаштування” – такий шлях підкреслюють ознаки, які вчинюються членами організованих злочинних угруповань.

Під час допитів необхідно детально легалізувати всі обставини, виходячи з предметів доказу, по кожному з відомих слідству епізодів злочинної діяльності. З огляду на це, треба кваліфіковано використовувати вибрані фрагменти протоколів допитів потерпілих, свідків, інших підозрюваних або відповідних аудіо- чи відеозаписів, які обов'язково повинні формувати закріплення наявних доказів. При проведенні допитів з'ясовується у підозрюваних:

- коли, де, з ким, за чиєї ініціативи та за яких обставин була досягнута домовленість про продаж жінок “партнерам”, яким чином підтримувався зв'язок, хто був організатором на цій стадії;

- як відбувалося вивезення за кордон, починаючи з оформлення необхідних для цього документів та закінчуючи перетинанням державного кордону, хто був організатором на цій стадії;

- яким чином здійснювалось “працевлаштування” потерпілих за кордоном, яка матеріальна вигода була отримана і кому яка частка прибутків була запропонована

У разі виникнення суперечностей у показаннях підозрюваних, потерпілих та свідків, між ними проводяться очні ставки, при цьому їм в обов'язковому порядку передують упізнання, оскільки потерпілі спілкувалися зі злочинцями, як правило, протягом досить нетривалого часу, а з даними про їх особу можуть бути обізнані. Особливу увагу необхідно звернути на те, щоб особи, причетні до вчинення злочину, не могли спілкуватися між собою до закінчення слідчих дій. У процесі проведення слідчих дій слід продовжувати документувати осіб, які підозрюються у скоєнні злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. Важливе значення для доказу факту торгівлі людьми можуть мати показання свідків, родичів, яким може бути відомо про те, що потерпілі були вивезені за кордон обманним шляхом, що їх примушували займатися проституцією шляхом застосування насильства, погроз, залучення до боргової кабали, що до них використовували шантаж.

З урахуванням зібраних доказів вирішується питання про пред'явлення обвинувачення особам, які причетні до вчинення вказаних злочинів.

З метою остаточного закріплення доказів про торгівлю людьми необхідно, використовуючи наявність міжнародних угод про надання правової допомоги, перевірити показання потерпілих через правоохоронні органи іноземних країн, до яких вони вивозилися, обставини, пов'язані з перебуванням останніх за кордоном, примушенням до зайняття проституцією, передачею третім особам, позбавленням їх можливості повернутися в Україну. Треба враховувати строки міжнародно-правових доручень, доцільно

невідкладно підготувати відповідні доручення про надання правової допомоги, передбачивши вилучення всіх необхідних документів, допити осіб, які були причетні до вказаних подій, а також осіб, з якими можливо спілкувалися потерпілі з цього приводу. Для доказу вини причетних до вчинення злочину значення також має проведення криміналістичних експертиз вилучених документів з метою встановлення виконавців підписів та рукописних текстів, які використовувалися при складанні свідомо неправдивих документів. Крім цього, у разі наявності даних про заподіяння потерпілим під час сексуальної експлуатації або при примушуванні до цього ушкоджень, зараження венеричною хворобою або вірусом імунодефіциту тощо, необхідно проводити судово-медичні експертизи з метою встановлення характеру та тяжкості заподіяних тілесних ушкоджень. Оскільки їх висновки можуть мати суттєве значення для кваліфікації злочинців, зокрема, як за статтею 149 Кримінального кодексу України, так і за іншими його статтями. Під час проведення експертиз необхідно вжити заходів до пошуку додаткових та закріплення наявних доказів, що стосуються не лише фактичних обставин вчинення злочину, але й ступеня обізнаності з ним причетних до цього осіб для доказу їх наміру щодо вчинення злочину, а також перевірити версії про співучасть у злочинній діяльності посадових осіб державних органів. Для забезпечення можливої конфіскації майна необхідно вжити заходів та своєчасно встановити місце знаходження цінностей, що належать підозрюваним, обвинуваченим та накласти арешт відповідно до статей 125, 126 КПК України.

З метою поновлення порушених прав громадян України, їх захисту від впливу на них злочинних дій необхідно вжити заходів щодо повернення їх на батьківщину з країн, де вони зазнали або зазнають сексуальної експлуатації. Для цього треба використовувати можливості як Національного Центрального бюро Інтерполу в Україні, так і правоохоронних органів, інших державних установ та організацій відповідних країн, особливо тих, з якими існують угоди про надання правової допомоги, а також недержавних організацій, які у даний час висловлюють бажання співпрацювати з українською стороною. Перед пред'явленням обвинувачення у разі необхідності доцільно додатково допитати обвинувачених з використанням вилучених документів, матеріалів оперативно-пошукової діяльності, показань свідків та інших доказів, що підтверджують фактичні обставини вербування людей та вивезення їх за кордон з подальшим продажем останніх з метою їх сексуальної експлуатації та свідчать про можливу наявність в їх діях складу інших злочинів.

Зібрані докази підлягають ретельному аналізу з точки зору як їх достатності, так і підтвердження спрямованості умислу обвинувачених саме на торгівлю людьми за допомогою вчинення таких злочинів, як підробка та використання підроблених документів для незаконного перетинання державного кордону України, у тому числі й шляхом зловживання посадовим становищем, незаконне перетинання державного кордону, що має першочергове зна-

чення для вірної кваліфікації їх дій.

У разі доведеності факту участі одних і тих осіб в організації підробки та використанні підроблених документів для незаконного перетинання державного кордону України, чи у незаконному перетинанні державного кордону, їх дії необхідно кваліфікувати за статтями 149-331, 332 Кримінального кодексу.

Слід визначити необхідність спрямування зусиль оперативних та слідчих працівників передусім на доказ наявності в діях злочинців саме торгівлі людьми та пов'язаних з нею інших злочинців, зокрема посадових осіб. Це пояснюється тим, що ліквідувати вказані злочинні групи, у першу чергу з корумпованими зв'язками серед працівників державних органів та їх економічне підтримання у вигляді комерційних структур, туристичних фірм можливо лише за умови притягнення до кримінальної відповідальності саме керівників таких груп та службових осіб, також усіх членів злочинної організації, яка пов'язана з торгівлею людьми.

Треба відзначити, що при знищенні злочинної організації та притягненні до кримінальної відповідальності організаторів, корумпованих представників влади, ситуація загострюється не тільки при затриманні злочинців, зборі та закріпленні доказів на стадії розслідування, але й потім, постають типові проблеми, які виникають при супроводженні у суді кримінальної справи з торгівлі людьми:

- хабарі, які дають жінкам, свідкам чи представникам влади;
- погрози та залякування потерпілих, жінок, свідків та їх сімей;
- погрози представникам влади.

Однією з основних проблем є те, що жінки, які потерпіли від торгівлі людьми, можуть не довіряти міліції. Можливо вони стикалися з корумпованістю та насиллям. Крім того, члени злочинних угруповань, пов'язаних з торгівлею людьми, можуть погрожувати їх безпеці чи безпеці їх дітей, інших членів їх родин. В таких випадках жінки побоюються, що злочинці знайдуть їх знову, якщо вони повернуться додому. Все це свідчить про певний негативний момент. Обвинувачені в кримінальному злочині мають право вислухати докази та свідчення свідків про них. Неможливість свідка з'явитися до суду є однією з причин відкладення справи. Обвинувачені можуть просити про відкладення справи, сподіваючись на відсутність свідків. Через довгі затримки свідки можуть втратити чіткі спогади про події. У більшості випадків після судових справ потерпілі були піддані фізичному насильству, працювали в небезпечних умовах, крім того, що ці люди виконували примусові роботи, вони могли бути травмовані внаслідок фізичного та психологічного насильства і страждати від болю психологічного та психосоматичного походження. Люди, які потерпіли від торгівлі, часто не мають фізичної можливості працювати із-за пошкоджень, які вони отримали. Адекватна підтримка, допомога в працевлаштуванні та отриманні освіти дозволить жертвам торгівлі поліпшити їх життя.

Таким чином, зазначене потребує на додаткове ви-

вчення та застосування у роботі з протидії торгівлі людьми.

Перспективи подальших розвідок полягають у дослідженні механізму спричинення шкоди безпосередньому об'єкту торгівлі людьми; виділенні пропозицій щодо вдосконалення напрямків розслідування злочинів цього виду

ЛІТЕРАТУРА

1. Кохан Г.Л. Становлення міжнародно-правового співробітництва в боротьбі з рабством та работоргівлею // Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. –2001. – Вип.47. –С.212-216.

2. Загальна декларація прав людини. –К.: Укр. Правнич. Фундація, Вид-во Право, 1995. –12 с.

3. Декларація про викорінення насильства проти жінок від 20 грудня 1993 р. // Нелегальна міграція та торгівля жінками у міжнародно-правовому контексті: У 2-х кн. – Кн.2. –Ч.3 /За ред. Ю.С. Шемшученка. –К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Київський ун-т права, Нац. акад. внутр. справ України, 2001. –С.163-168.

4. Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи 1325 про торгівлю жінками та примусову проституцію в державах-членах Ради Європи від 23 квітня 1997 р. // Там же. –С.429-431.

5. Конституція України // ВВР України –1996. –№ 30. – Ст.141.

6. Международное право: Учебник /Б.М. Ашавский,

К.Г. Борисов, В.Г. Бояршинов и др. /Под ред. Ю.М. Колосова, В.Н. Кузнецова. –М.: Междунар. отношения, 1998. – 624 с.

7. Блищенко И.П., Фисенко И.В. Международный уголовный суд. –М.: Закон и право, Изд. Объед. ЮНИТИ, 1998. –240 с.

8. Милевский А.И. Уголовно-правовая борьба с торговлей несовершеннолетними. Автореф. дис... к-та юрид. наук: 12.00.08 /Моск. акад. МВД России. –М., 2000. –25 с.

9. Іващенко В.О. Кримінологічні та кримінально-правові аспекти боротьби з торгівлею жінками та дітьми. Автореф. дис... к-та юрид. наук: 12.00.08 /Нац. акад. внутр. справ України. –К., 2000. –19 с.

10. Хавеман Р., Війерс М. Огляд законодавства про боротьбу з торгівлею людьми в Україні. –К.: МОМ, 2001. –96 с.

11. Денисов С.Ф. Кримінальна відповідальність за торгівлю неповнолітніми // Боротьба з торгівлею жінками: проблеми вдосконалення законодавства та завдання органів внутрішніх справ України // Вісник Ун-ту внутр. справ. –1999. –Спецвипуск. –С.55-61.

12. Заключительный акт Берлинской Африканской конференции, принятый 26 февраля 1885 г. // Собрание важнейших трактатов и конвенций, заключенных Россией с иностранными державами (1774-1906). –Варшава: Типогр. Варшавского Учебного Округа, 1906. –С.231-248.

Надійшло до редколегії 04.07.2003

ПОЛУЛЯХОВ О.В. ПРОБЛЕМЫ РАССЛЕДОВАНИЯ УГОЛОВНЫХ ДЕЛ, СВЯЗАННЫХ С ТОРГОВЛЕЙ ЛЮДЬМИ

Показано становление и пути усовершенствования методики расследования преступлений, связанных с торговлей людьми.

POLULJANOV O.V. PROBLEMS OF INVESTIGATION OF THE CRIMINAL CASES CONNECTED TO TRADE BY PEOPLE

Becoming and is shown a way of improvement of a technique of investigation of the crimes connected to trade by people.

УДК 347.963:35.072.6+349.2

Є.М. ПОПОВИЧ

Національний університет внутрішніх справ

УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАГЛЯДУ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ ЗА ДОТРИМАННЯМ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Розглянуті питання правового регулювання організації та діяльності органів прокуратури в сфері нагляду за дотриманням нормативних приписів, покликаних регулювати трудові та тісно пов'язані з ними відносини. Зроблено аналіз пропозицій до Кодексу законів про працю України та Закону України "Про прокуратуру".

Захист трудових прав та законних інтересів працівників багато в чому визначається рівнем ефективності

прокурорського нагляду за дотриманням усіма учасниками суспільно-трудових відносин законодавства